Vault
M208
A1
no. 6

MERTHYRDOD

YR APOSTOL PARLEY P. PRATT.

(*O'r Millennial Star.*)

Merthyr arall a gwympodd—gwas ffyddlon arall i Dduw sydd wedi selio ei dystiolaeth bur a nefol i wirionedd Llyfr Mormon a'i waed. Er yn anwyl frawd ein hunain yn ol y cnawd, etto ni wylwn. Efe a syrthiodd mewn achos cyfiawn—efe a syrthiodd yn yr amddiffyniad o ddiniweidrwydd dyoddefiedig, tra yn ymdrechu cynnorthwyo trwy ei lythyron, menyw ddigymmorth gyda ei phlant bychain, i ddianc rhag cynddeiriogrwydd ei herlidwyr ffyrnig. Yr oedd efe wedi cael ei wneuthur yn adnabyddus, trwy y cyfryngau mwyaf cymmeradwy, â'r desgrifiad tost a mwyaf tor-calonus o'i dyoddefiadau. Flynyddau yn ol, yr oedd y fenyw dlawd wedi cael ei throi allan i heolydd San Francisco, ar noswaith dywyll echrydus, yn ddiartref ac anamddiffynol, gan anghenfil dideimlad a chreulon o ŵr. Am flynyddau yr oedd ei bywyd wedi cael ei fygwth, ac arfau marwol eu hannelu at ei phen; ac i gyrhaedd eithafion creulonedd, efe a rwygodd y plant o goel eu mham hoff, gan eu lladratta, heb yn wybod iddi, ac a'u *smyglodd* ar fwrdd agerdd-long i'r Môr Tawel, i fyned dros filoedd o filldiroedd o ddwfr a thir, yn anghyd-deimladol a diofal drostynt, i borthladd pellenig New Orleans, Y weithred annynol ellyllol, yn ychwanegedig at gyfres ei dyoddefiadau, a wnaeth iddi benderfynu i ymwrthod dros fyth a chyfeillach un yr hwn nis gallasai byth mwyach edrych arno megis gwr, eithr fel gormeswr dideimlad, annynol, ac anghenfilaidd. Cymmerodd yr ymraniad terfynol le yn San Francisco tua dwy flynedd yn ol.

Gan gael ar ddeall fod ei phlant wedi cael eu hanfon at ei rhieni, yn agos i New Orleans, hi a hwyliodd, yn amddifad o gyfaill ac amddifynwr, am y porthladd hwnw. Ar ei chyrhaeddiad, pa beth oedd ei syndod i ddeall fod ei rhieni yn y cynllun tywyll, ac na chaffai ryddid gyda ei phlant ei hun. Ac, o'r diwedd, gan ymflino ar yr erlidigaethau a ddyoddefodd, hi a gychwynodd heb un cydnabod i'w hebrwng, am Diriogaeth Utah—taith o dua thair mil o filldiroedd, o New Orleans. Ar ol caledion diamgyffred hi a gyrhaeddodd i Ddinas y Llyn Halen Mawr, yn hydref 1855. Yn hydref 1856. hi a ddychwelodd drachefn at ei rhieni yn New Orleans, a ryw amser tua therfyn y flwyddyn ddiweddaf, hi a lwyddodd i waredu ei phlant o'u caethiwed annaturiol a gormesol, a ffodd gyda ei theulu bychan i Texas. Ond yr anifail uffernol yn Nghaliffornia, â'r hwn yr oedd hi wedi ymadael er ys tua dwy flynedd, a ddaeth mewn dilyniad; a chan fod wedi llogi rai o'r hen erlidwyr "Mormonaidd" i gyssylltu gydag ef yn ei waed-sychedig ymgyrch, efe, o'r diwedd a gafodd wrthddrych ei gam driniaeth flaenorol, ac a rwygodd drachefn o'i mynwes ei hanwyl blant bychain.

Mae cydymdeimlad miloedd ag ydynt wedi cael eu gwneuthur yn adnabyddus a dyoddefiadau anghydmarol y foneddiges hon, wedi cael ei ddeffro drosti hi. Yn mhlith y rai hyn, da genym ddweyd, yr oedd y dyngarwr mawr, a'r dyn da hwnw, Parley P. Pratt, yr hwn, wrth ddeall y ffeithiau o'i diangiad hi gyda ei phlant, a geisiodd i'w chyfarwyddo trwy lythyron gyda y post, o ddilyniad ei hen elyn. Tra yn ymwneyd a'r gwaith hwn o ddynoliaeth, yr anghenfil hwn o Galiffornia, a dyngodd allan gyfraith-ysgrif yn ei erbyn ef ac amrai eraill, o dan gyhuddiad gau o ledrad, Profwyd hwynt o flaen dirprwywyr yr Unol Daleithiau, yn Van Buren, Arkansas, a hwy a gafwyd yn ddieuog, ac a ryddhawyd. Yna y mwrddwr, mewn modd llechwraidd, a arosodd iddo ymadael ; ac yn mhen tua deg mynyd wedi hyny, yn nghwmpeini dau o fwrddwyr eraill, y cychwynodd mewn dilyniad ; yr oll yn ymsychedu am waed y gwirion. Tua deuddeg milldir o Van Buren, ar y ffordd a arweinia yn ogleddol, daethant i fyny a'u ysglyfaeth—taniasant saith ergyd, ac yna a'i gwaniasant amryw weithiau yn ei ochr chwith, un o'r gwaniadau yn trywanu ei galon. Ar ol hyn bu fyw tua dwy awr a hanner.

Ac felly y syrthiodd yn ysglyfaeth ei elynion dallbleidiol, ond yn gyfaill dynoliaeth ddyoddefiedig.

Y gohebiaeth a ganlyn, dyddiedig Cincinnati, Ohio, Chwefror 20fed, 1857, a gymmerwyd allan o un o newyddiaduron Caerefrog Newydd, a ddyry ychwaneg o fanylion ynghylch—

Y FAM A'I PHLANT.—Yn ystod fy nghenadiaethau diweddar i Galiffornia, daethym yn adnabyddus â'r rhês ganlynol o amgylchiadau gresynol a thorcalonus, yn tyfu allan o'r ysbryd caeth-farnawl, yr hwn, waetha'r modd, sydd o hyd yn hynodu rai o sectau mwyaf poblogaidd yr oes.

Yr oedd teulu neillduol wedi ymfudo o'r Deheu ychydig flynyddau yn ol, ac yn byw y pryd hwnw yn San Francisco ; yn cynnwys dyn, ei wraig, a thri o blant, a dyn ieuanc, yr hwn ydoedd yn frawd i'r wraig, ac yn bwrddio yn y teulu.

Yr oedd y cyfan yn gangen o foncyff Bresbyteraidd hen a lled hynod, a drigai o hyd yn nghylchoedd New Orleans.

Y foneddiges ydoedd yn un drwyadl a dysgedig, yn ymroddedig i ddarllen ac ymchwiliadau meddyliol ; ac a oedd, ar y cyfan, yn fenyw o farn gywir, ac o ysgogiad meddwl anymddibynol.

Fel y mae yn gyffredin gyda y fath feddyliau, nid oedd gan y foneddiges hon ond ymchwilio i Formoniaeth mewn trefn i ddyfod yn y modd cadarnaf yn argyhoeddedig o'i gwirioneddau.

Dymunai, gan hyny, i'w chofleidio. Wrth ddeall y ffeithiau hyn, dangosodd y gwr a'r tad y gwrthwynebiad mwyaf treisiog a gormesol. Gwnaent ruo, malu ewyn, rhegu. difrio, ystormio, a difenwi, &c., ond yr oll yn ofer. Yr oedd y foneddiges o'r un meddwl o hyd, ac yn dymuno ufyddhau i'r Efengyl.

Y gwr o'r diwedd a brynodd gors gleddyf, *(sword cane,)* gyda yr hwn yr aeth i mewn i'r parlwr ar un diwrnod ; a, chan droi yn wyneb-las gan gynddeiriogrwydd, efe a ddadwaenodd yr unrhyw yn mhresenoldeb ei wraig, a chan ei bygwth ac annelu y dur noeth dros ei phen, tyngodd gyda llw arswydus, fod yr arf hwnw wedi cael ei brynu yn bennodol iddi hi, a'r gweinidog a feiddiai ei bedyddio, ac y caffai drywanu bywydoliaeth y ddau y diwrnod y bedyddid hi.

Ei brawd, yn ei dro, a annelodd yr un arf drosti hi yn yr un dull nwydwyllt, gyda yr un bygythiadau.

Y rhai hyn, ac amrai fygythiadau, drwg-enwau, a chamdriniaethau eraill a adroddwyd o bryd i bryd, a wasanaethasant i rwystro bedyddiad y foneddiges am ryw ddwy flynedd—yr Henuriaid, yn y man hyna yn ei wneuthur yn bwnc i beidio a bedyddio menyw heb ganiatad y gwr.

Ar ol llawer ymdrech boenus a gweddigar, hi a gafodd ganiatad ysgrifenedig ei gwr, o'r diwedd, ac a fedyddiwyd, a chadarnhawyd hi yn rheolaidd yn aelod o Eglwys y Saint. Arosodd o hyd yn wraig a mam ffyddlon ac ufydd. Gwasanaethodd ei gwr, edrychodd ar ol ei elwau, cadwodd ei dŷ, parhaodd i fwrddio ei brawd, ac a hyfforddodd ei phlant yn ffyrdd ufydd-dod, moesoldeb, a gwirionedd. Cymmerodd drafferth mawr yn eu haddysg, ac a'u dysgodd i gredu yn Iesu Grist, i ddarllen y Bibl, ac i ganu a gweddio.

Yr oedd ei gwr o hyd yn arw a gormesol yn y radd uchelaf. Bygythiwyd ei bywyd yn aml, ac hollol waharddwyd hi i son am unrhyw bwnc o'i chrefydd yn mhresennoldeb ei gwr, neu i draws-ddodi i'w sylw un frawddeg allan o un o lyfrau yr Eglwys. Nid oedd ganddi y fraint o hyd y nod canu un llinell o'i llyfr hymnau yn ei glywedigaeth. Gan fod wedi byw yn y caethiwed annaturiol hwn am ychydig flynyddau, a dyoddef gydag addfwynder ac ufydd-dod bob sen, dirmyg, ac anmharch a allasai gormeswr bentyru arni hi, a anturiodd o'r diwedd, ar un prydnawn Sul llonydd, i ganu yn ei bresennoldeb dwy linell o un o'i hymnau ffafriol. [Gwel Llyfr Hymnau Seisnig y Saint tud. 201.]

Behold the great Redeemer comes,
To bring his ransomed people home!

Ei gwr, wrth glywed hyn, a aeth i nwydau gorwyllt; crafangodd y llyfr o'i llaw, rhwygodd ef yn ddarnau, a thaflodd ef i'r tân. Yna gosododd ddwylaw treisiol arni, ac a'i gwthiodd allan i'r heol, gan gloi y drws arni. Yr oedd yn hwyr, yn dywyll, ac yn un o heolydd cefnog tywyll San Francisco, lle na ystyrid menyw anamddiffvnol braidd yn ddyogel am foment. Aeth, modd bynnag, i dŷ cymmydogaethol, ac a ddanfonodd genad yn union at Dr. ———. hen physigwr teuluaidd, yr hwn oedd yn gyfaill i'r naill a'r llall—iddi hi a'i gwr. Taflodd ei hun ar ei amddiffyniaeth, ac efe a'i harweiniodd i *hotel* o gymmeriad da, lle y llettyodd ac y bwrddiodd ar gost y gwr. Y diwrnod nesaf galwodd ar gofnodydd y ddinas, a gwnaeth lw o'r ymosodiad a'r niwed a chreulonderau eraill ei gwr, gan fynu ei ddal, ac y caffai hi ei dyogelu yn ei bywyd a'i heddwch yn y dyfodol. Eithr trwy ddylanwad Dr. ———, a phleidiau eraill mewn llefydd uchel, y mater yn y diwedd a adawyd, ac ymddangosai y pleidiau fod wedi cymmodu mor bell, ag iddi hi ddychwelyd i'w thŷ, a chymmeryd gofal drachefn o'i phlant, ac o gadwraeth tŷ ei gwr.

Am ychydig wythnosau, ymddangosai pob peth fel pe yn myned yn mlaen fel arfer. Aeth y gwr a'r brawd at eu gorchwyl dyddiol—dychwelasant yn yr iawn oriau, cawsont eu prydiau bwyd mewn trefn, a'r cynnildeb, diwydrwydd, a chrynodeb ag ydoedd hi erioed wedi arddangos mewn ceisio gwneuthur cartref yn ddymunol.

Ar ddydd neillduol—boreu fwyd drosodd, a'r gwr a'r brawd wedi myned at fusnes ar awr gynnar, fel arferol, hi a gynnullodd ei phlant, yn ol ei threfn arferol, i ddyledswydd teuluaidd.

Cynnwysai y rhai hyn ddau fab, rhwng wyth a deng mlwydd oed, a merch yn saith: Y fam a'r plant a gymmysgasant eu lleisiau llon yn yr emyn boreuol, ac a blygasant y glin ynghyd mewn dwys weddi—yr hwn bryd, gan gyfodi oddiar eu penliniau, rhoddodd y plant i'w hanwyl fam y cusan ymadawol arferol, ac a frysiasant ymaith yn llon i ysgol y ddinas.

O! mor lleied y pryd hwnw y deallai y fam dyner hono a'r babanod gwirion hyny y brofedigaeth arswydus a'u harosent yn ddisymwth; neu y byddai i ddau gefn-for a chyfandir eu rhanu hwynt cyn y cwrddent drachefn.

Na soniwch am Rhufain, am Nero, am yr oesoedd tywyll, neu am yr Ymholiad Spaniaidd. Ni allai y rhai hyn yn gyssylltiedig braidd ffurfio cydmariaeth deilwng i'w chydmaru a digalonog, dideimlad, annynol, anwar, a gwaeth nag ellyllol drais y bedwaredd ganrif ar bymtheg. A hyn oll yn cael ei gyflawnu gan Brotestaniaid mewn gwlad rydd! Na, yn hytrach gan y perthynas agosaf, ac ar fenyw a phlant digymmorth!

Yr hwyr a ddaeth—y gwr a'r brawd a ddychwelasant oddiwrth fusnes y dydd—eithr plant ni ddaethant i loni calon mam hoffus. Pa le mae ein plant? floeddiai y fam anesmwyth, mewn braw.

Y gwr anifeilaidd, a'r brawd dideimlad a attebasant, gyda gwên ddieflig, neu sèn fuddygoliaethus—Maent ar fynwes y Môr Tawel, ni welwch chwi hwynt byth mwyach—hwy a ddygir i fyny yn Bresbytariaid—Nid Mormoniaid!

Yr unig atteb i hyn oedd ysgrech wyllt a chwymp sydyn.—Yr oedd y fam wedi llewygu ! Yr oedd ei chalon fel pe byddai wedi marw o'i mhewn. Arosodd drwy y noswaith echrydus hono mewn llewygion bob yn ail a phangau—ar droion yn deffro i ddealltwriaeth synwyrol o'i hanghyfanedd-dra : "Rachael yn wylo am ei phlant, ac ni chysurid oherwydd nad oeddynt." Deffröai weithiau mor bell o'i llewygion ag i ruo, a chrwydro, a galw yn groch am ei rhai bychain wrth eu henwau, ac yna torrai allan mewn dagrau—ochneidiai a galarai, ac yn y diwedd, cwympai ymaith, ac elai yn ddisynwyr.

Safodd y gwr a'r brawd anifeilaidd uwch ei phen trwy yr holl nos, rywbeth yn ofidus a brawychus, eithr ni feiddient alw am physigwr nac unrhyw gymmorth, rhag i'w creulondeb ellyllaidd gael ei ddynoethu yn ei holl hylldra. Yn y boreu, gan orfod myned at eu gorchwyl ar awr gynnar, gadawsant hi yn unigol yn y tŷ, gan ei chloi i mewn megis carcharor, mewn unigolrwydd ac anallu.

Er hyny hi a wellhaodd ddigon yn y boreu i agor ffenestr a chyfodi cynhwrf. Dysgodd y cymmydogion yn fuan am y gwir amgylchiadau, a chydymdeimlasant yn ei hamddifadrwydd. Cynnygiodd rhai o'r masnachwyr ag oeddynt fwyaf adnabyddus a'r teulu i wneuthur casgliad, a'i hanfon hi at ei phlant, gan y cafwyd ar ddeall yn fuan eu bod wedi cael eu hanfon at ei rhieni hi yn New Orleans.

Darfu i warthrudd cyhoeddus effeithio ar y gwr a'r brawd ystyfnig y cyfryw gyfnewidiad ag y methodd dynol gydymdeimlad gyflawni. Gwelasant fod yn rhaid i'r mater gael ei wella a'i dawelu mor bell ag oedd ddichonadwy gan ammodau.

Yr oeddynt wedi bod yn cynllwyno am wythnosau, ac, drwy gynnorthwy penboethiaid eraill o'u sect, wedi darparu blychau o wisgoedd i'r plant, ac wedi codi trwyddedi iddynt ar y drawsffordd rhwng y Môr Tawel a'r Môr Werydd. Gan fod a phob peth yn barod yr oeddynt wedi gwylied mantais i'w cipio o'r ysgol, a'u gosod ar fwrdd agerdd-long heb gymmaint a ffarwel olwg neu air oddiwrth eu mam, ac wedi eu trosglwyddo i ofal dyeithriaid i basio dau fôr a chyfandir, heb un perthynas na chydnabod i'w caru neu i ofalu drostynt.

Wedi gwneud hyn, y penboethiaid annynol oeddynt wedi gwrthsefyll holl apeliadau hyawdl a thor-calonus mam, a dim ond ofn gwarth, neu lidiawgrwydd pobl cynhyrfiedig a digllawn a'u gorfododd hwynt i ammodu, a thawelu pob cynhwrf pellach, trwy gyduno i anfon y fam at ei phlant.

O'r diwedd dyddanwyd a chysurwyd hi â'r gobaith o'u dilyn yn mhen pythefnos, ar yr agerdd-fad nesaf; aeth yn ddystaw a diwyd i weithio er darparu gogyfer a'r daith. Ei thŷ oedd yn awr yn anghyfannedd ac unig tuhwnt i oddefiad. Gan hyny, gyda chaniatad ei gwr, treuliodd yr amser gyda rhai cyfeillion yn y wlad, hyd yn agos amser ei moriad.

Ond, och! nid oedd ei phrofedigaethau ond wedi newydd ddechreu. Cafodd fordaith lwyddiannus i New Orleans; cafodd afael yn ei rhieni, a chyda hwynt ddau o'i phlant ieuangaf;—ond och! y llall ni chaniatawyd iddi ei weled byth. Mae efe yn nghel rhagddi yn rhyw ran bellenig o'r wlad. Cafodd fod ei rhieni a'i brodyr a'i chwiorydd Presbyteraidd penboeth a chalongaled yn y cydfradwriaeth. Daliwyd ei phlant ganddynt mewn caethiwed, o dan wyliadwriaeth fanwl megis carcharorion. Rhaid iddi beidio ag ymgyfeillachu a hwynt, hyd y nod yn nhy ei thad ei hun, oddieithr yn mhresennoldeb eraill—rhaid iddi beidio a chysgu yn yr un ystafell, nac hyd y nod i ymneillduo i ystafell ddirgel, i blygu y glin gyda hwynt ar awr weddi, fel yr oedd bob amser wedi ymarfer gwneuthur. Mewn gair, yr oedd hi mewn caethiwed annyoddefol, a phob dydd yn cael ei chamdrin, ei sarhau, ei gwawdio, ei chellwair, a'i difenwi yn mhob dull dichonadwy. Dyoddefodd y pethau hyn am fisoedd, a chan gael ei hun yn suddo dan aumharch a gormes pentyredig y rhai hyny a ddylasent fod yn gyfeillion iddi; yn ogystal ag o dan effeithiau hin heintiog haf nesäol New Orleans; darfu iddi, gyda chaniatad ei phlant, eu gadael am dymhor, gan fyned i'r gogledd, gan addaw dychwelyd attynt mewn amser gweddus.

Gwnaeth ei ffordd, o'r diwedd, ar ol caledi a gorchestion diamgyffred, i Ddinas y Llyn Halen Mawr, lle y cyrhaeddodd yn ddiogel yn Hydref, 1855. Yr oedd, trwy yr hirdaith hon, wedi adferyd cryn dipyn ar ei hiechyd, ac, yn ddidwyll i anian mam, dechreuodd yn uniongyrchol, ac ymegniodd yn barhaus mewn dull manwl o gynnildeb a diwydrwydd, mewn trefn i brynu ei rhwymedigaeth i'w phlant.

Dysgodd ysgol yn y ddinas hono yn agos yn ddiysgog am un flwyddyn. Yna gwnaeth ei ffordd dros y gwastadedd cethin, am ryw bymtheg cant o filltiroedd i yml gorllewinol y Talaethau, ac yna i waered ar hyd yr afonydd at y plant.

Fe ddichon fod yr hanes a ddaeth allan yn y New Orleans *Bulletin*, ryw amser yn agos i ddiwedd y flwyddyn ddiweddaf, yn cyfeirio ati hi.

Os felly, gan wneuthur iawn gyfrif am ei aml annwireddau a'i gamddarluniadau. egyr bennod arall yn ei bywyd gwylltfawr ac arwraidd.

Pe buasai y foneddiges a enwir wedi meddu gwr tirion a mwyn, yn lle gorthrymwr dideimlad, ni fuasai gwahaniaethau crefyddol wedi ranu y teulu hyd heddyw; ond i'r gwrthwyneb, y tad, y fam, a'r plant a allasent fod o hyd yn byw yn San Francisco mewn heddwch.

Nid Mormoniaeth, [fel y dywed y *Bulletin*] ond *Presbyteriaeth*, a dorodd i fyny y teulu.

CYFAILL Y GORTHRYMEDIG.

Cincinnatti, Ohio, Chwefror 20, 1857.

YCHWANEG O FANYLION AM Y LLOFRUDDIAD.

Arkansas, America, ar fwrdd yr Ager-long *H. Tucker*,
Afon Arkansas, Mai 22, 1857.

Anwyl Frawd Orson,—Y mae wedi dyfod yn ddyledswydd boenus i mi anfon ar led y newydd o garchariad a llofruddiad eich anwyl frwad Parley. Gwn y bydd yn archoll i chwi gael deall fod ei gorph wedi cael ei gigyddio, ac iddo orwedd lawn awr heb i neb ddyfod atto i gyfodi ei ben neu roddi llymaid o ddwfr iddo, er ei fod mewn llawn olwg i dŷ lle y trigai teulu o'r enw Winn.

Yr oeddwn i yn ymdeithio yn mlaen yn esmwyth mewn wagen, mewn cenedl Indiaidd, gyda fy mhlant, ar *frontiers* Arkansas, pan y'm cyfarfyddwyd gan Mc'Lean, ellyll fy mywyd. Rhwygodd y plant ymaith, ac yna mynodd fy nal ar y cyhuddiad o ladratta dillad a berthynent i ac a wisgid gan fy mlant—Albert ac Annie McLean. Enwyd hefyd yn y cyhuddiad, P. P. Pratt, James Gamwell, ac Elias Gamwell, oll yn cael eu ceisio fel yn ymwneyd a'r lladrad hwn o werth deg dolar o ddillad, ar gefnan fy mlant.

Y dydd canlynol, ar ol fy naliad i, clywais fod eich brawd hefyd wedi cael ei ddal; yr oedd y cynhwrf mwyaf yn ffynu, a phan y marchogasom mewn golwg i'r man lle yr oedd ganddynt Parley, gwelais ef yn gorwedd ar y llawr fel dyn yn ymorphwys er i'w geffyl bori. Yr oedd yn amgylchynedig gan ddeuddeg neu bedwar ar ddeg o wyr arfog—swyddogion milwrol a milwyr. Disgynais, gyda chaniatad y marshal, yr hwn a farchogodd gyda mi, ac a aethym at y brawd Parley, ac estynais fy llaw, gan ddywedyd, "Frawd Parley, yr ydym wedi cwrdd, mae yn debyg, fel carcharorion." Dywedodd, "Pa fodd y mae eich hiechyd, Madam? a ydych chwi wedi bod yn iach?" Yna dywedais, "Y mae genym un peth i ddiolch i Dduw am dano; yr ydym wedi dysgu pa fodd i fyw a pha fodd i farw." Ac yna, gan edrych oddiamgylch ar y milwyr, crochfloeddiais, "Ni eill *yr holl ddynion arfog a'r milwyr* hyn *ddim ond* lladd y corph, ac yr ydwyf fi mor barod i farw ag i fyw." Efe a attebodd ddim ond, "Y mae oll mewn un bywyd bychan, ac nid yw hyn ond brycheuyn o dragywyddoldeb."

Yna gosodwyd ni i farchogaeth yn galed am bum milltir ar ugain, efe yn rhwymedig gan râff oddeutu ei swrn, yr hon a ddaliwyd gan swyddog a farchogai yn agos atto. Daliasant hefyd ddyn ieuanc arall, yr hwn a gafwyd yn pregethu i Genedl y Creek; a phan y gadawsom Fort Gibson, yr oedd efe a Parley mewn cadwynau, a minnau mewn cerbyd—oherwydd yr oeddwn mor friw fel nas gallaswn farchog ar geffyl. Gyrodd milwyr y cerbyd, a marchogodd y Marshall gyda y ddau ag oeddynt mewn cadwynau.

Marchogasom o Fort Gibson, dydd Sadwrn, Sul, ac hanner dydd Llun, yr hyn a'n dygodd i dref Van Buren, ar afon Arkansas, Talaeth Arkansas. Cymmerwyd ni wedi hyny o flaen y llys, ddim ond i gael dweyd wrthym y gallem fyned ymaith—"CANYS NI ALLWN GAEL DIM YN EICH HERRYN."

Yr ydwyf wedi ysgrifenu hanes cyflawn i'r *Mormon*, yr hwn, gobeithiwyf, a welwch, eithr rhag iddo gael ei rwystro, dywedaf yn fyr, mai pan ryddhawyd Parley o'r carchar, dilynodd McLean ef yn mhen tua deng mynyd, gyda dau ddyn, dinasyddion o Van Buren, yn agos ar ei ol, ac yn fuan wedi hyny niferoedd o ddynion eraill. Deuddeg milldir o'r dref, ar y ffordd a arweinia yn ogleddol, daethant i fyny a'ch brawd, taniasant saith ergyd, ac yna gwanasant ef yn ei ochr chwith —un o'r gwaniadau yn trywanu ei galon. Ni wnaeth y chwech pelen gyntaf ond tyllau yn ngodreu ei got ; yna blaenwyd ef gan un o'r dynion, yr hyn a'i taflodd mewn gwrth-darawiad agos a McLean, *a'r ellyll hwnw ei hun a roddodd iddo y clwyf marwol;* ac ar ol ei adael megis yn farw, daeth yn ei ol, a thaniodd atto lle y gorweddai ar y ddaear, gollyngodd y llawddryll i gwympo wrth ei ochr, ac ymadawodd!

Aethym i'w weled o dan nawdd y "Gwir Marshall," y dydd canlynol, manylion yr hyn a anfonais i'r brawd Taylor, Caerefrog Newydd.

Darfu i'r brawd Higginson a'm hunan amwisgo ei gorph marw mewn lliain main, ac arosodd y brawd Higginson i'w weled ef yn cael ei osod yn y ddaear, tua milldir o'r lle ei lladdwyd. Bu fyw ddwy awr a hanner, ac attebodd amryw ofyniadau a ofynwyd iddo gan y cymmydogion yn agos i'r fan.

Diwallodd dinasyddion Van Buren fi a'r modd i ymadael yn mhen pedwar diwrnod ar ol yr olygfa waedlyd hon, ac yr ydwyf yn awr yn unig ar fy ffordd nis gwn i ba le; ond mi a wn fod Ysbryd Duw gyda mi, ac nid oes genyf unpeth i'w ofni.

Yr ydwyf yn unig iawn—gweddia drosof, tydi wr Duw, fel y safwyf yn gadarn hyd y diwedd, a chael fy achub gyda yr Iesu, Joseph, a Parley, yn Nheyrnas Nefol Duw, Amen.

Eich Chwaer,

ELEANOR J. McLEAN.

GALARNAD YR AMDDIFAID, WRTH GLYWED AM FERTHYRDOD EU TAD.

Mi glywais alar dwys o bell fynyddig dref;
Y banau creiglyd fry hydreiddiwyd gan y llef,
Dros fryn, a nant, a dôl, y swn yn rhedeg gaed,
Hyd fedd yr un a ga'dd lofruddio'i wirion waed.

Llais gwragedd oedd a phlant mewn dirwyllt ofid mawr,
A'u llef i'r nef, mewn deigr, am esmwythâd yn awr;
Canys gwybuant hwy, o dir pellenig wlad
Y newydd na chaent mwy i wel'd llon wyneb tad.

Mai o fewn gwlad y *chwant*, *halogrwydd* brwnt, a *gwin*,
Lle unwaith buont byw dan winwydd melus rin;
Y tad a phriod mwyn rhan Merthyr iddo fu,
Trwy ddwylaw *dieifl*, dan lwyth o lid a digder du.

Ei galon wanwyd trwy, syrthiodd ar ddaear laith,
Heb neb i godi ei ben, na rhwymo'i archoll chwaith;
Er byw am oriau rai, ni welodd gyfaill cu,
Y gallai anfon gair o'i hynt pan farw bu.

Cynnyddai'r galar hyd nes cyrhaedd gorsedd nef,
Ac *Eloheim Ei hun* ei wialen gymerth Ef,
Dywedodd, "Torraf *hwynt*, dileaf *hwynt* bob un,
" Am ladd Prophwydi mad ar dir eu gwlad eu hun.

" Anfonaf arnynt *newyn*, *plâ*, y rhyfel ddaw,
" Fy llengoedd alwaf Fi o'r tir gogleddol draw,
" A'u *hela gant* yn mhob rhyw wlad. bob enaid byw,
" Lle mathrwyd gwaed pob un o achau Joseph—clyw!

" Gwaed Parley nid yn hir ca ddadleu ger fy mron,
" Am lid ar sawl a wnaeth 'r uffernawl weithred hon;
" A chyn y peidia'i waedd, ca'r genedl hon *roi iawn*
" Am bob amddifad gri, y weddw a'i dagrau llawn.

" Pob dafn o wirion waed dywalltwyd yn y byd,
" Yn fuan ddaw i lawr ar benau rhai'n i gyd;
" Canys unwaith tyngais *i'm fy hun a'm gorsedd gain*,
" *Yn "Llyfr y Bywyd" byth ni welir enwau rhai'n!*"

[Gan y Foneddiges erlidiedig, E. J. McLean.—Gol. y *S*

Gan y cerbyd diweddaf ffafriwyd ni â'r canlynol oddiwrth Mrs. Eleanor J. McLean.

(AILUN.)

I Anrhydeddus Farnwr y Llys, yn Nhref Van Buren, Talaeth Arkansas, Mai 12ed, 1857.

Anwyl Syr,—Yn gymaint fy mod i wedi fy nal dan y cyhuddiad o chwiw-ladrad, a'm llusgo gan swyddogion a sawdwyr gwladol a milwraidd o flaen hylldrem y werin a'r llys hwn fel carcharor, a chan fod yn mhell oddiwrth fy moddion trafaelu, mewn gwlad o ddieithriaid, heb ddillad, arian, na chyfeillion, a dywedyd wrthyf yn llygoer am ymadael, na chafwyd dim yn fy erbyn,—

Ac yn gymaint, i fy mrodyr, Saint y Dyddiau Diweddaf, fod wedi cael eu gyru gan gyfraith terfysglu o wlad eu genedigaeth, heb gael un gobaith am gyfiawnder oddiwrth lywodraeth neu lysoedd gwladol y Talaethau Unol, yr wyf fi yn awr yn cymmeryd appeliad at Lys y Nef, ac yn gosod fy nghwyn o flaen Barnwr yr holl ddaear.—

Ac yn gymaint fod Hector H. McLean, trwy lw twyllodrus, mewn ychwanegiad at lawer blwyddyn o greulondeb arferedig arnaf fy hun ynghyd a'm plant, wedi dwyn ei hunan yn anghymwys i gymdeithas pob bod santaidd, yr wyf yn gweddio Duw fy Nhad tragywyddol, yn enw Iesu Grist, ar iddo *ef* wywo o'r ddaear, megys y diflana deilen werdd o flaen deifiol rew y gauaf dynesawl; ac fel y byddo iddo fyned i ei le ei hun, ddim mwyach i orthrymu diniweirwydd na chystuddio rhinwedd.

Ac am fy mhlant yr wyf yn gweddio, yn enw Iesu Grist, fod iddynt gael eu diogelu rhag drygau y byd, galluoedd y tywyllwch, dallbleidiad crefyddol, a'r anghyfanedd-dra sydd yn dyfod ar y ddaear, hyd oni fyddo iddynt gael eu hadferyd i mi. A throstynt hwy yr ymdrechaf barotoi trigfan dragywyddol, dros yr hon nis gall dynion drwg, *cythreulig, marwolaeth, uffern,* a'r *bedd,* gael dim gallu, ac i ba un y gallant hwy, *fy mhlant, ddyfod mewn, ddim i fyned allan mwyach am byth !*

Dros fy holl berthynasau ag sydd, mewn gair, gweithred, neu ysbryd, yn erlid Saint Duw, yr wyf yn gofyn i Dduw i faddeu iddynt, canys ni wyddant pa beth y maent yn ei wneuthur. Amen.

O.Y.—Er pan ysgrifenais yr uchod, gwaed diniweidrwydd a lifodd yn rhydd i ddifwyno daear Talaeth deg Arkansas: ond dywedaf fi, bydded iddo fod ar ben yr hwn a'i tywalltodd am byth.

Mai 15, 1857.

CYNLLUN BYWGRAFFIADOL PARLEY P. PRATT.

Yr Apostol mawr a'r Merthyr hwn o'r bedwaredd ganrif ar bumtheg, a anwyd ar y 12ed dydd o Ebrill, 1807, yn Burlington, Swydd Ostego, Talaeth Caerefrog Newydd. Efe ydoedd trydydd mab Jared a Charity Pratt; Jared oedd fab Obadiah a Jemimah Pratt; Obadiah oedd fab Christopher a Sarah Pratt: Christopher oedd fab William a Hannah Pratt; William oedd fab Joseph Pratt; Joseph oedd fab Rhaglaw (*Lieutenant*) William, ac Elizabeth Pratt, y rhai a gafwyd yn mhlith sefydlwyr cyntaf Hartford, Connecticut, yn y flwyddyn 1639. Tybir eu bod wedi cydymdeithio a'r Parch. Thomas Hooker a'i gynnulleidfa, yn nghylch cant mewn nifer, o Newtown, a elwir yn awr Cambridge, Massachusetts, trwy dew anialwch, yn cael ei gyfanneddu yn unig gan anwariaid a bwystfilod gwylltion, a dyfod yn sylfaenwyr cyntaf o drefedigaeth Hartford, yn Mehefin, 1636.

Yr hen bererin hwn, William Pratt, oedd yn aelod o'r ddeddfwneuthurfa am ryw bump ar hugain neu ddeg ar hugain o eisteddiadau; a rhoddodd y Llys Cyffredin iddo gant erw o dir yn Say Brook, Connecticut, am wasanaeth a gyflawnodd fel Rhaglaw, yn rhyfel Pequot; efe oedd un o farnwyr y llys cyntaf yn Swydd Llundain Newydd. Mae Parley P. Pratt yn lin-o lin ddisgynydd, y seithfed genedlaeth, o'r pererin neillduol a'r cad-gloddiwr (*pioneer*) gostyngedig hwnw i'r Byd Newydd.

Dyddiau ieuengaidd ein brawd merthyredig a hynodwyd gan sobrwydd ac ystyriaetholrwydd dynoldeb. Er, oddiwrth amgylchiadau gwrthwynebawl fod ei ddysg yn ddirfawr derfynol, etto efe a arddangosodd, hyd y nod mewn ieuenctyd, wreiddiolrwydd meddwl na arddangosir ond yn anfynych. Yn Medi, 1830, efe, gan gael ei arwain gan Ysbryd yr Arglwydd o'i artrefle yn Nhalaeth Ohio, a ddaeth amryw gannoedd o filltiroedd yn ddwyreiniol, lle yn ddedwydd y cyrhaeddodd adysgrif o un o'r gweithiau mwyaf hynodawl yr hen amseroedd—Llyfr Mormon. Efe a ddarllenodd y cyfryw, a argyhoeddwyd o'i ddwyfol wirionedd, ac a deithiodd mewn ymchwil am ddynion ffafriol Duw, y rhai a welsant angylion ac a glywsant lais yr Hollalluog. Efe yn fuan a lwyddodd i gael rhai o honynt, oddwrth ba rai y dysgodd mai yn nghylch pum' mis yn flaenorol y corfforwyd yr Eglwys gyntaf o Saint y Dyddiau-diweddaf. Efe a ofynodd fedydd, ac yn ddiatreg wedi hyny a urddwyd yn Henuriad. Yr un mis yr ymwelodd a Canaan, Swydd Columbia, Caerefrog Newydd—y wlad lle y treuliodd lawer o'i ddyddiau ieuengaidd; ac ar ol pregethu ychydig amserau mewn gwahanol gymmydogaethau, a bedyddio Orson Pratt, yr hynaf, efe a ddychwelodd i Swydd Seneca.

Gan dderbyn dadguddiad trwy Joseph y Prophwyd, efe, mewn cymdeithas â thri neu bedwar eraill, a gyflawnodd genadiaeth, rhyw bumtheg cant o filltiroedd, i derfynau gorllewinol Talaeth Missouri; ac yr oedd yn mhlith y Saint cyntaf i sefyll ar y wlad ddewisedig hono lle y mae dinas Seion rhagllaw i gael ei hadeiladu, yn ddarpariadol i ail ddyfodiad ein Iachawdwr.

Yn y gwanwyn 31, efe a ddychwelodd i'r rhan ogleddol o Ohio, lle y cyfarfyddodd a Joseph y Prophwyd. Yn yr haf efe drachefn a gyflawnodd genadwriaeth trwy Ohio, Indiana, a Missouri, gan bregethu, bedyddio, ac adeiladu yr Eglwys.

Yn yr Hydref 1833, efe ac yn nghylch deuddeg cant o wŷr, gwragedd, a phlant a ŷrwyd gan y bileinllu llofruddiog a chynddeiriog o'u tai a'u tiroedd eu hunain yn Swydd Jackson, Missouri. Llosgwyd dau cant o dai, saethwyd anifeiliaid, deisiau o wair ac ŷd a losgwyd, llawer a fflangellwyd hyd oni wanegai eu hymysgaroedd allan; eraill a laddwyd, a'r gwedill cystuddiedig a ŷrwyd yn groes i'r afon i Swydd Clay.

Yn fuan ar ol hyn, yr Henuriad Pratt a gyflawnodd daith hirfaith oddeutu pumtheg cant o filltiroedd i'r dwyrain, gan bregethu edifeirwch, o chadarnhau y Saint.

Yn 1834, efe drachefn a ddychwelodd i Swydd Clay, Missouri, gan weinidogaethu yn ei alwedigaeth santaidd lle bynag yr elai.

Yn 1835, wedi dychwelyd i'r rhan ogleddol o Ohio, efe a ddewiswyd ac a urddwyd yn un o ddeuddeg Apostol yr oruchwyliaeth ddiweddaf hon; yn yr un flwyddyn y cyflawnodd daith hirfaith trwy Pensylfania, Caerefrog Newydd, ac amryw o Dalaethau Lloegr Newydd, a dychwelodd drachefn i Ohio

Yn 1836, efe a ymwelodd a Canada, ac a sefydlodd gangen helaeth o'r Eglwys yn Toronto, a changenau eraill mewn trefydd cydiadol.

Yn 1837 efe a ymwelodd a dinas Caerefrog Newydd, lle y sefydlodd gangen helaeth o'r Eglwys.

Yn 1838 efe a symudodd i Swydd Caldwell, yn nherfynau gorllewinol Missouri; ac yn yr un flwyddyn dechreuodd erledigaeth echryslawn arall yn erbyn y Saint; a hwythau am y drydedd waith a ỳrwyd o'u tai a'u hetifeddiaethau eu hunain; a'u mheddiant i'r swm o filiynau a ddinystrwyd; rhyw ugeiniau o wŷr, gwragedd, a phlant diymgeledd a lofruddiwyd; ugeiniau eraill a garcharwyd mewn daeardai, yn mhlith pa rai yr oedd gwrthrych y cofiant hwn; y gweddill, yn nghylch pumtheg mil, a ỳrwyd allan o'r Dalaeth, ac a gawsant noddfa yn Illinois. Yr Henuriad Pratt a gadwyd mewn carchar, *heb ddim un treial*, yn nghylch wyth mis, pan trwy dirion ragluniaeth y gwnaeth ei ddiangfa; hanes pa un a gyhoeddwyd yn y *Millennial Star*, cyf. viii., dal. 129, 145, a 161. Yn uniongyrchol ar ol enill ei ryddid efe a gyhoeddodd hanes erledigaeth Missouri, a ysgrifenwyd tra yn ngharchar; yr argraffiad cyntaf a ymddangosodd yn Detroit, 1839.

Yn 1840 efe a ymwelodd a Lloegr, ac yn nhref Manchester dechreuodd y cyhoeddiad a elwir y *Millennial Star*, yr hwn a barhaodd hyd yr amser presennol; y mae hwn y xix. gyfrol.

Yn 1841 efe a benodwyd yn llywydd dros yr holl gynnadleddau Prydeinig, ac arosodd yn y sefyllfa uchel ac anrhydeddus hon hyd Hydref 1842, yn ystod pa un y golygodd y *Star*, arolygodd Ymfudiaeth y Saint, a chyhoeddodd amrywiol weithiau bychain, ond dyddorawl. Y gauaf canlynol efe a ddychwelodd i Illinois, lle y parhaodd, gan lafurio yn y weinidogaeth flwyddyn neu ddwy.

Oddeutu dechreuad y flwyddyn 1845 efe a benodwyd yn llywydd dros yr holl Eglwysi yn Lloegr Newydd a'r Talaeth Canol, gan fod a'i brif luest dy yn Ninas Caerefrog Newydd, lle y cyhoeddodd gylchynolyn, a elwir "*Y Prophwyd.*" Yn yr haf efe a ddychwelodd i Nauvoo.

Yn Chwefror, 1846, efe drachefn a ŷrwyd o'i artref gan y bileinllu annhosturiol. Rhyw bumtheg neu ugain mil o Saint hefyd a ŷrwyd o'r Talaethau Unol yn nghylch yr un amser, gyda'r golled o dai, a thiroedd, a swm dirfawr o feddiant, y rhai y mae y bileinllu mewn meddiant diaflonydd o honynt hyd y dydd presenol. Gwedi rhydio trwy ddyoddefiadau anghydmarol gyda'i deulu, efe a'r Saint dyoddefol a lwyddasant i gyrhaedd y wlad Indiaidd, yn Council Bluffs, ac wedi ei alw gan yr Ysqryd Glân, trwy y Prophwyd Brigham Young, i fyned i Loegr, efe a adawodd ei deulu ar y llydan wastadedd, heb dŷ, a braidd ddim ymborth, i gydsynio a gair yr Arglwydd. Efe a diriodd yn Lloegr, cynnorthwyodd mewn gosod yr Eglwysi mewn trefn ac mewn cadarnhau y Saint trwy yr Ynysoedd Prydeinig.

Yn ngwanwyn 1847, efe a ddychwelodd at ei deulu a'i frodyr; ac yn yr haf a hydref y flwyddyn hono efe a symudodd i Ddyffryn y Llyn Halen Fawr, ac a ddyoddefodd gyfyngderau anghredadwy hyd gynhauaf 1848.

Efe a gynnorthwyodd yn ffurfio Ffurf-lywodraeth i Lywodraeth Deseret, ac a etholwyd yn aelod o'r Senedd yn y Gydgynghorfa; ac wedi hyny a etholwyd i Gynghor Deddfwneuthurol pan y daeth Utah yn Diriogaeth o'r Talaethau Unol.

Yn nghylch y flwyddyn 1850 neu '51, efe a anfonwyd ar genadwriaeth i Ynysoedd y Môr Tawel, ac i Ddëau America.

Yn haf 1855 efe a ddychwelodd dros fynyddoedd Sierra Neveda i'w artref, ac a ddefnyddiodd ran o'i amser mewn pregethu yn amrywiol sefydliadau Utah; ac ar amserau eraill yn llafurio â'i ddwylaw ei hun yn amaethwriaeth ei fferm. Y gauaf canlynol efe a weinyddodd megys Caplan yn Nghynghorfa y Ddeddfwneuthurfa yn Nhŷ y Dalaeth, yn Ninas Ffilmore.

Yn Hydref 1856 efe a gydymdeithiodd âg yn nghylch ugain o genadon yn groes y gwastadeddau i'r Talaethau. Yn ystod y gauaf a rhan o'r gwanwyn canlynol, efe a ymwelodd â'r Saint yn St. Louis, Philadelphia, Caerefrog Newydd, a lleoedd eraill, gan bregethu, ysgrifenu, a chyhoeddi y newyddion da am deyrnas Duw.

Ac yn ddiweddaf, ar y 14eg o Fai, 1857, efe a syrthiodd yn ferthyr ardderchog dros achos y gwirionedd, yr hwn a ddadleuodd efe gyda'r fath ddyfalbara diflino am yn agos saith ar hugain o flynyddoedd. Ei weithred erfawr a mawrfrydig ddiweddaf, wrth geisio gwaredu digymhorth ddiniweidrwydd oddiwrth ei herlidwyr ffyrnig ac anwaraidd, a drosglwyddir i waered i genedlaethau heb eu geni megys cofgolofn ddiddarfod i ei ganmoliaeth; tra y bydd i ei anifeilaidd lofruddion, a phawb a roddasant gefnogiad i'r weithred ddieflig amgnoi eu tafodau gan boen, a threngu, a chael eu habergofi.

Yn mhlith lliosog ysgrifeniadau yr Apostol merthyredig hwn, gellir crybwyll, yn gyntaf, y "LLAIS RHYBYDD," (*Voice of Warning)* argraffwyd yn Nghaerefrog Newydd, yn 1838, a'r hwn oddiar hyny sydd wedi myned trwy lawer o argraffiadau, a'i gyfieithu i amrywiol ieithoedd estronawl; yn ail, ei "HANES ERLEDIGAETHAU MISSOURI;" yn drydydd, ei "FARDDONIAETHAU;" yn bedwerydd, ei "ALLWEDD I DDUWINYDDIAETH," (*Key to Theology*), cyfansoddiad penigamp, a gyhoeddwyd yn ddiweddar. Hanes ei Fywyd, i fyny yn agos i amser ei ferthyrdod, oedd wedi ei ysgrifenu ganddo ei hun, ag sydd yn awr yn agos yn barod i'r wasg; prawf hwn yn ddiammau yn un o'r gweithiau mwyaf dyddorawl sydd yn deilliaw o'i ysgrifell.

Byr amser o flaen ei ferthyrdod efe a ysgrifenodd y brydyddiaeth ganlynol ar ei "Ddegfed Flwydd a Deugain:"—

'Rw'i'n bumdeg fy oedran! Fy mywyd estynwyd
I wel'd saith gwaith saith a llon ddydd Jubili—
Y cyfnod yr hen amser gynt a glodforwyd
Fel hollol ryddhad i'r tylodion di fri;
A'r caethion gael rhyddid rhag creulawn orthrymwr.
A'r wystlawg dreftadaeth ei hadfer,—gwir yw.
Pan gwr oedd dan rwymau i faddeu i'w gydwr,
A dechreu o newydd i feddwl, a byw.

Cenedloedd roesawynt fy nydd genedigaeth
Fel Jubili i'r ddaear ochneidiawl ei chri',*
Gorchestion yr ager ar dir a môr helaeth,
A nododd deg oedran fy hoff Jubili.
Mi nodais dy helynt ar bob rhyw frasgamiad,
O'r dydd ei cychwynwyd ar draeth Hudson draw,
Nes trochodd y weilgi—crafangodd yr orwlad,
A chydiodd bob cenedl un un law-yn-llaw.

---

* Yr agerfad cyntaf a wthiwyd i'r môr yn 1807, ar Afon Hudson, g
Robert Fulton.

Ce's fywyd i weled y mellt yn ymroddi
  I archiad y dyn, a chymmeryd y nôd,
Fel chwim was-redegwr yn dwyn newydd ini
  Mewn dim, lle dewisai eu harlwydd eu bod.
A phrin llai dieithrawl—bum byw i ddarganfod
  'R *athronydd Mormonaidd*, â'i eur-lath deg wawr,
Yn dymchwel y byd, gan ei droi er mawr syndod,
  Fel tynged ddarllenydd a'i gwpan yn awr.*

Y rhai'n ydynt ffeithiau; ond bychain werth ydynt,
  Cyfartal a phrophwyd, anfonwyd i'n pau.
Mi welais ei ddyddiau,—ei eiriau gynhyrfynt
  Y byd, tra'r tylodion wnaent fawr lawenhau.
Darllenais dyngedfen holl bethau daearawl;
  Darfodiant gorseddau—breninoedd y byd.
Gwirionedd yn unig a saif yn fuddugawl,
  A theyrnas Duw lenw y ddaear i gyd.

Y deyrnas hon welais ar dreigl ei mynediad,
  Gan wneyd ei heisteddle'n y mynydd cryf draw;
Tra syna'r cenedloedd, ond heb allu dirnad
  Y pethau rhyfeddol o hyny a ddaw.
Mi grwydrais i bellder dros dir a thros foroedd
  I draethu i'r byd ei dyngedfen yn awr:—
I ddychwel at fywyd. y gelwais genedloedd,
  A derbyn yn barod y Priod Fab mawr.

Mi grwydrais yn mhell, ac mi grwydrais yn llydan,
  O'r Maine i wyllt lenydd Missouri a'i llif;
Dros dir amfesurawl y cefnfor ei hunan,
  Flinedig filltiroedd ryw filoedd o rif.
Mi sethrais yr anial a'i dywod llosgedig,
  A'r mynydd gwisgedig gan eira yn glwyd.
Yn Deseret iachus, a'i dwfr crysialedig
  Y tynais fy rhwyf ac y teflais fy rhwyd.

Mi ddringais y llethri yn mysg aur fettelau,
  Dros draeth y Môr Tawel y crwydrais mewn hedd.

---

† Milwr Americanaidd, o'r Fyddin "Formonaidd," a ddadguddiodd y mwn-gloddiau aur yn Nghaliffornia, 1847.

Mi arddais ei fonwes am lawer o ddyddiau,
I wel'd pell genedloedd a'u galw i'r wledd.
Ar draethydd pellenig gwlad Chili y teithiais,
Y Seren Begynawl i'w golwg ni ddaw.
Ar eira mawr Andes myfi a ddarsyllais
A chrwydrais ei broydd blodeuawg islaw.

Gan fawrion am ryddid ymdrechais yn ddiau,
Gwneyd cyfraith i Dalaeth yn gymhorth ce's fod.
Mi fum mewn daeardy, yn rhwym mewn cadwynau,
Yn Llysoedd Cyfiawnder bu'n barchus fy nghlod.
Mewn miloedd o ofnau, a myrdd o orfoledd,
Trwy'm pumdeg o flwyddi mawr ymdrech wnes i.
Wrth gyfraith fy Nuw, 'nawr, rw'i'n rhydd, mewn tangnefedd,
A cheisiaf am fwyniant fy llon Jubili.

Mi frysiaf i'm cartref, i geubant fy mynydd,
Y byd drwg "Crist'nogawl"—Ffarwel rof i ti.
Gwas'naethais di'n hirfaith,—diddiolch dasg beunydd,
Ymadaw mewn heddwch, yw'r oll geisiaf fi.
Un pumdeg o flwyddi yn rhagor a brofa
Ein hymdrech yn gariad,—ein neges yn wir.
Ac yna mewn urddas y byd a ymgryma,
Gan roesaw'r Prophwydi wrthodent yn hir.

Ac yna breninoedd y ddaear a ddeuant
A'u golud a'u cyfoeth i ddinas ein Ior ;
Holl werthfawr drysorau'r byd cyfan a ddygant,
A llongau llawnhwyliog a'u cludant dros fôr.
Arogldarth a rhoddion, a ddwg y cenedloedd,
I deml hardd Seion, a'i mawr Frenin hi ;
Ac yno yn cadw'r dydd hwnw yn gyhoedd,
Hyd ddwywaith deg pumdeg yn llon byddaf fi.

O mor ddymunol yw marwolaeth un cyfiawn ! Gesyd i lawr ei gorff gyda sicrrwydd o ddiogel obaith am ddyfodiad allan o'r bedd yn moreu yr adgyfodiad cyntaf i deyrnasu megys Brenin ac Offeiriad galluog y Duw goruchaf, i eistedd yn orseddawl mewn tragywyddol ogoniant, gan reoli gyda gallu a llywodraeth yn oes oesoedd.

O! frawd calon dyner a charuaidd! mor anwyl y carasom dydi mewn bywyd! mor ddyddanus i ein henaid oedd geiriau y bywyd a lifasant o dy enau, trwy ysbryd pur ysbrydoliaeth! mor hawddgar eto yw ein coffadwriaeth o honot ti! Gadewaist ni, yn unig am foment fer, a chawn yn fuan dy gofleidio di drachefn! Dy ddegfed flwydd a deugain ni wnaeth braidd ond treiglo ymaith, ac yn awr dy Jubili a ddaeth! Gorphwys yn nhy dy Dad gyda holl ardderchog ferthyron y bedwerydd ganrif ar bumtheg, hyd oni ddel hefyd Jubili y ddaear, yna y cei ddychwelyd a theyrnasu yn fuddugoliaethus gyda holl achau gwaredigawl Adda.

Oddiwrth y llythyr canlynol a ysgrifenwyd yn unig tua phedwar mis yn flaenorol i'w ferthyrdod, y mae efe yn eglur fynegu fod ei bererindod a'i "hanes personol yn y byd hwn," yn agos eu terfyn:—

Caerefrog Newydd, Talaethau Unol, Ionawr 2, 1857.

Anwyl Frawd Orson,—Derbyniais eich caredig lythyr ar y 30ain o Dachwedd, 1856. Yr oeddwn trwy hyny yn llawen i glywed oddiwrthych, ac am eich llwyddiant.

Yr wyf fi yn iach; treuliais yn nghylch mis yn St. Louis; yna daethym yn mlaen i Cincinnatti, arosais yno bedwar o ddyddiau, yn arwain tai llawnion. Tiriais yn Philadelphia y dydd cyn Nadolig: yr oeddwn yn wyddfodol y dydd nesaf mewn *party* godidog yn y ddinas hono, yn Ystafell Washington. Yr oedd yn amser teg; Sul diweddaf pregethais dair gwaith i dy llawn.

Tiriais yma ar Mercher diweddaf; cefais y Llywyddion Taylor a Smith cystal ag arferol.

Ddoe bum yn gweini *party* yma, yn Ystafell y Saint; yr oedd yn helynt dyddorawl; rhyw bedwar cant o bersonau yn bresennol. Nyni a arfollwyd â chaniadau, gweddiau, pregethu, gweddio, adroddiadau, bwyta, yfed, &c., &c.

Yn nghanol ein mwyniannau prydnawnol, daeth y newydd am diriad y *Columbia*, gyda llong-lwyth o Saint o Loegr. Heddyw buom yn nghymdeithas y brawd Taylor yn eu gweled hwynt. Pawb yn iach, ond mordaith arw; dim marwolaethau.

Mae y ywydd yn fwynaidd yma, a'r gauaf cyn belled yn deg iawn.

Nid ydwyf wedi gweled teulu y Pratt, am y rhai y llefarwch, ond meddyliwyf y bydd i mi ymweled â hwy mewn diwrnod neu ddau.

Gofynwch pa cyhyd y bydd i mi aros yn y Talaethau, Atebaf, hyd wanwyn. Yna bydd i mi fyned adref, os ewyllysia Duw, pe byddai i mi fyned gyda llaw gart. Nid yw y wlad hon yn lle i mi ; y tywyllwch sydd mor dew fel y gallaf yn llythyrenol ei deimlo. Nis gallaf gyrhaedd y cynnorthwy lleiaf yma i fy nheulu ; mater tŷn i gyrhaedd traul teithiol.

Ni chlywais ddim oddicartref er Hydref y 1af, ond gobeithiaf glywed yn fuan. Yr wyf yn cydlawenychu â chwi ar briodas eich cyntaf-anedig, gobeithiaf y deuwch yn fuan yn dad-cu neu yn nain.

Yn awr, anwyl Frawd Orson, byddwch galonog, ein pererindod fydd yn fuan drosodd, a'n hanes personol yn y byd hwn a ddaw yn naturiol i'r GAIR —DIWEDD.

Am fy hanes, y mae genyf yn agos yn gyflawn o'm genedigaeth i fyny i heddyw. Bydd iddo gynnwys llawer mwy o ddarlleniad na Llyfr Mormon. Cyhoeddaswn ef mewn rhan neu yn gyflawn, pe byddai aur yn ddigonedd ; ond nid oes dim golwg beth bynag, mewn llinell arianol ; nid ydwyf ond yn unig aros o ddydd i ddydd, ac felly y gwna fy nheulu ; eithr gwellhau fy amgylchiadau sydd yn hollol allan o'r ddadl.

Myfi a ysgrifenais at Nelson Pratt, a derbyniais atebiad ; y mae efe yn iach. Yr wyf fi yn myned yno yn fuan, os bydd pob peth yn dda.

Yr wyf i gychwyn o St. Louis am garfref braidd mor gynnar yn y gwanwyn ag y caniatâ y tywydd. Byddwch iach, Duw a'ch bendithio.

Ydwyf,

Eich brawd eich hun,

P. P. PRATT.

ERLEDIGAETH ECHRYSLAWN MRS. McLEAN.—EI HAMDDIFFYNIAD.—LLOFRUDDIAD P. P. PRATT.

(*O'r Van Buren* [*Arkansas*] *Intelligencer.*

Van Buren, Llun. Mai 18, 1857.

Mr. Golygydd,—Wedi darllen yr olygyddiaeth yn eich papur, a benogwyd "Dien chwareuol," (*tragical*) ac wedi cael amrywiol byngciau pwysig yn yr hanes yn anghywir, crefaf gael fy nghlywed gan y cyfundeb hwn, a'r byd, gan fod eto yn dyst i'r byw a'r meirw.

Er mwyn y diniwed a'i frodyr—er mwyn rhieni oedranus a phawb o'm carenydd—er mwyn fy mhlant a mi fy hun, ac er mwyn gwirionedd, yr wyf yn diolch i Dduw fy mod i eto yn fyw.

"Yn y lle cyntaf, yr thygl a gyfeirir ato a ddywed fod Mrs. McLean wedi ei chymhell i gofleidio y ffydd Formonaidd gan Mr. Pratt. *Mae hyn yn anwireddus*, oblegid y mae Mr. McLean yn gwybod mai y bregeth Formonaidd gyntaf glywais i yn Nghaliffornia, yr oedd efe ei hunan a fy mrawd, S. J. McComb, yn wyddfodol, a hwy a wyddent ei bod o leiaf ddwy flynedd cyn i Mr. Pratt wneyd ei ymddangosiad yn San Francisco; a hwy a wyddent mai o'r amser y clywais i y bregeth gyntaf na lefarais erioed oddigerth mewn amddiffyniad i'r Mormoniaid a'u ffydd; a hwy a wyddant fy mod i wedi ceisio yn ddyfal am ganiatâd fy ngwr i gael fy medyddio i Eglwys y Saint, ac o'r diwedd wedi ei gael mewn ysgrifen, ac wedi fy medyddio cyn i P. P. Pratt wneyd ei ymddangosiad. Y rhai hyn ydynt ffeithiau pa rai yn yr ardystiad yn ysgrifen McLean ei hun, a'r papurau dyddiol yn San Francisco, yn hysbysu tiriad Mr. Pratt, a ellir eu dwyn i brofi fod fy medyddiad a'm cadarnhad i yn Eglwys y Saint yn flaenorol i diriad P. P. Pratt yn y Dalaeth hono.

Gosodaf ger bron yma ffaith yr hon ni fu erioed, i fy ngwybodaeth i, yn ysgrifenedig. Myfi a gymmerais fy mhlant o'r ysgoldy, (gyda chaniatad yr athraw,) ac mewn cerbyd a gyrchasom i'r man lle yr oedd dwfr, ac yn mhresennoldeb amrai dystion, hwy (hyny yw, y ddau fachgen) a fedyddiwyd gan P. P. Pratt, er maddeuant pechodau, a thrwy osodiad ei ddwy law hwy a gadarnhawyd yn aelodau o Eglwys Saint y Dyddiau Diweddaf. Os condemnia neb y weithred hon, condemnant hefyd bob menyw ag sydd yn gwrthod myned i golledigaeth gyda'i phlant, yn unig o herwydd fod ei gwr yn gwneyd y dewisiad hwn!

Drachefn, eich erthygl sydd yn arddangos Mrs. McLean fel yn encilio o San Francisco i Utah gyda Pratt, ac ar ol ei enciliad ei rhieni a ysgrifenasant am i'r plant i gael eu hanfon iddynt hwy. Hyn hefyd sydd anwireddus, ac y mae fy nhad, J. S. McComb, os byw eto, yn dyst, gyda'n cymmydogion yn y ddau le, ac anfonwyd y plant oddiwrthyf fi yn Califfornia ato ef i New Orleans, a hyny ar long—

Lle nad oedd llais na wyneb o un oed,
A glywsant neu a welsant hwy erioed.

Yn Tachwedd, 1851, y cofleidiais i y ffydd Formonaidd, ac yn Ionawr, 1855, fy mhlant, ar gyfrif eu ffydd, a anfonwyd o San Francisco i New Orleans, a hyn heb i mi gael yr awgrymiad lleiaf am dano hyd onid oeddynt yn mhell ar y môr. Yn y boreu, fel yr oedd ein harferiad, mor fuan ag y gadawai eu tad, (yn gyffredin oddeutu naw o'r gloch,) y plant anwyl a gurent eu dwylaw, a dywedent, "Yn awr, Ma, ni a gawn amser da, y mae Pa wedi myned; ni a allwn ganu a gweddio gymaint ag y ddymunom!" A darfu iddynt weddio y boreu hwnw megys na adnabum erioed blentyn yn gweddio! Cusanasant fi, a dywedasant, "Boreu da i chwi, mam anwyl," yn nghylch deg o'r gloch, cychwynasant i'r ysgol. Am dri o'r gloch, edrychais allan am eu dychweliad; codais y gaeadlen, agorais y drws i edrych os oedd Albert ac Annie yn dyfod, ond, och, fy enaid, ni ddaethant byth!

Am bedwar o'r gloch eu tad a ddaeth i fy hysbysu eu bod hwy ar eu ffordd i New Orleans. Medd efe, "Mi a'u gosodais hwynt ar fwrdd y "Sierra Nefada" am ddeg o'r gloch y boreu hwn, ac yn awr y maent lle nis gellwch chwi na'r "Mormoniaid" melldigedig gael eu gweled byth drachefn!"

Y noson hono darfu iddo gloi y drysau, a fy nghloi innau mewn ystafell, cymmeryd yr holl allweddau i'w ystafell a chloi drws. A ddichon i ryw un amgyffred yr anghyfannedd dra hwnw! Fy nolefau a'i haflonyddasant, ac oddeutu dau o'r gloch efe a ddatglowdd ddrws yr ystafell lle yr oeddwn.

Yn y boreu aethym o ystafell i ystafell, rhedais yn yr heol, a galw Fitzroi, Albort, Annie; ond ni attebodd un plentyn.

Myfi a glywais gamau eiddil o dan y ffenestr, rhedais a dywedais, "Fy mhlant !" ond nid yr eiddo fi oeddynt. Fy mrawd, E. C. McComb, a ddywedodd y dylaswn fyned gan yr ager long gyntaf at fy mhlant, ond dywedodd McLean na fynai ddim a wnelai ag ef.

Dywedodd masgnachwr yn San Francisco wrthyf y rhoddai efe i mi ugain doler, ac efe a sicrhâi fod yn y gymmydogaeth hono fasgnachwyr y gallwn godi mewn awr bob moddion ag oedd yn eisiau arnaf i fyned at fy mhlant. Ar ol hyn McLean a ymffrostiai fy mod yn ei allu ef, a mynai efe weled pa un a allwn fyned neu peidio. Dywedais wrtho y gosodiadau ag oedd wedi eu gwneyd i mi. Efe a ddywedodd y mynai efe fy nghael yn y gwallgofdy mewn pedair awr ar ugain. Hyn, pa fodd bynag, ni anturiodd erioed ond yn unig mewn geiriau.

Pythefnos ar ol ymadawiad y plant, cymhwysodd fi allan, a gosododd fi ar fwrdd yr agerlong am New Orleans, trwy Nicaragua, gan roddi i'r swyddogion orchymym caeth mewn perthynas i mi, i'm cloi i fyny os y dechreuwn wallgofi.

Pythefnos ar ol tiriad fy mhlant yn nhŷ fy nhad, myfi a ymddangosais o'u blaen hwynt.

Arosais dri mis, yn orthrymedig o bob tu, gan gael fy ngwarchod yn fanwl, rhag i mi *gerdded*, *siarad*, *gweddio*, na *chysgu gyda fy mhlant gwerthfawr fy hun.*

Dan yr amgylchiadau hyn gwanychodd fy iechyd, a theimlais na allwn orfucheddu y fath ymdrech fawr o deimlad, yn neillduol yn yr hinsawdd wanychol hono

Yn y sefyllfa druenus hon myfi unwaith a lwyddais mewn cael fy wyn ymaith, a cedwais hwynt yn ddirgeledig bedwar o ddyddiau, ond methais fyned ymaith o'r ddinas. Fy nhad wedi hyn a wystlodd ei hun i newid ei driniaeth i mi, a dywedodd y cawswn ystafell ac y cawswn fy mhlant gyda mi, ac y cawsent fyned a dyfod gyda mi, a darbod i mi wneyd addewid i beidio eu cymmeryd ymaith o'r ddinas heb ei ganiatâd. Gyda'r dealldwriaeth hyn mi a ddychwelais i dŷ fy nhad. Ond fy iechyd a aeth yn waeth-waeth, ac ymddangosai na allwn ddim gorfywio haf yn New Orleans.

Yna mi a ymgynghorais a'm tad yn nghylch gadael, dywedais wrtho fy mod yn dymuno myned i'r Llyn Halen, ac efe a ddywedodd os na byddai i mi anturio cymmeryd y plant y gwnelai efe fy nghynnorthwyo yr oll a allai.

Mewn ychydig ddyddiau yr oeddwn ar fwrdd yr ager-long, y *May Flower*, am St. Louis, ac oddi yno aethym ar fwrdd ager-long fechan, yr *Alma*, ar afon Missouri i Atchison, Tiriogaeth Kansas, lle y cefais yr ymfudiad "Mormonaidd."

Ymrwymais i goginaw i arlwy o ddeg o bersonau er dwyn fy nhreuliadau, ac fel hyn ymdeithiais yn groes y gwastadedd i Ddinas Llyn Halen.

Arosais braidd flwyddyn, gan adael ar gylchwyl y dydd, (11eg o Fedi, 1855) y tiriais.

Tra yno mi a addysgais ysgol, yn yr hon yr arddysgais ddeg o blant P. P. Pratt, a byrddiais yn ei deulu saith mis. Y pedwar mis arosol mi a addysgais ysgol teulu y Llywodraethwr Young, a byrddiais yn ei dŷ.

Ar yr 11eg o Fedi diweddaf, mi a adewais mewn cwmpeini o genadon, yn cynnwys yn nghylch ugain o Henuriaid a deuddeg o fenywod. Teithiais mewn cludai gyda dau Henuriad ac un foneddiges, yn gwneuthur pedwar o honom. Mi a arlwyais fy lluniaeth fy hun, a choginais i'r tri eraill, am y fraint o farchogaeth.

Yn St. Louis mi a fenthycais cant doler o drysorfeydd yr Eglwys, ac aethym yn mlaen i New Orleans.

Fy mwriad pan adewais Llyn Halen oedd i fyned at fy mhlant, *a'u cael hwynt os gallwn.*

Fy mod wedi gwneyd a allwn, *a'r oll a allwn, yr wyf yn galw y nef a'r ddaear i dystio.*

Mi aethym ar fwrdd yr ager-gerbydau gyda fy mhlant ger tŷ fy nhad ar Sadwrn am ddeuddeg o'r gloch, i fyned ar neges i New Orleans, pellder o bump i chwech milltir.

Yn wyneb St. Charles, mi a huriais gerbyd dros bum awr, gan feddwl gadael mewn ager-long am Galveston, Texas, y boreu nesaf am wyth o'r gloch, ond i fy mawr dristâd, nid oedd dim un ager-long i adael cyn dydd Iau. Arosais gyda fy mhlant y nos hono, Sul, a nos Sul, 'yn Ngwesty y Talaethau Unol, a gedwid gan Mrs. Smith.

Ar foreu Llun, heb fod yn ei ystyried yn ddiogel i aros mewn tafarndy, cymmerais gerbyd, gan adael fy mhlant yn y gwesty. Marchogais nyd arosiad y cerbyd, yn mhell i lawr yn y drydedd ddinas-freintiaeth, ymofynais mewn masgnachdy Isellmynaidd am ystafell ddodrefnol, a'r hen foneddiges a nododd yn groes yr heol. Aethym, cefais fenyw â gwniadwaith syml yn ei llaw wrth y drws. Yr oedd hi mor syml edrychiad, mor dlawd wisgad, ac mor amlwg anwybodus, fel y meddyliais nad oedd yn debygol y byddai iddi gael ymwelwyr yn fynych. Dywedodd fod ei gwr yn gweithio mewn llusg-fad, ac na fyddai gartref hyd nos Iau.

Ni a arosasom yn nhy y wraig hon bedwar o ddyddiau Rhoddodd i ni ei gwely goreu, rhoddodd i mi fenthyg ei llestri coginaw, rhoddodd goed i mi i goginaw a hwynt. ;ac yna cynnorthwyodd ni i gludo ein cist fechain i'r cerbyd. Eithr ni ofynodd i ni o ba le y daethom, na pha le yr oeddym yn myned, yr hyn a ystyriais yn hynodol i un o'i rhywogaeth hi.

Am wyth o'r gloch ar fore dydd Iau, 18ed o Ragfyr, 1856, yr oeddwn ar fwrdd yr *Atlantic*, yn rhwym am Texas. Nis gallaswn gael teyrn-ystafell, er i mi fyned ar ddydd Mawrth at y goruchwyliwr; yr oeddynt oll wedi eu cymmeryd. Y Cadben, pa fodd bynag, oedd yn garedig iawn i ni, ac a adawodd i ni ddefnyddio ei ystafell ef, ac a anfonodd i ni y goreu o bob peth.

Yn Galveston ni a gymmerasom ager-fad bychan, Cadben Pierce, yn benllywydd, am Harrisburgh, lle yr arosasom dros y nos, mewn gwesty a gedwid gan Cadben Andrews, a'r bore nesaf cymmerasom ager-gerbyd i Houston. Dwy filltir o Houston cawsom artref yn nhŷ Mr. William Gambell, yr hwn sydd yn ddyn digrefydd, yn byw yn dda, a chanddo ddigonedd o wasanaethyddion, a dim plant. Ei wraig oedd fel mam i ni. Y tair wythnos gyntaf mi a wnaethym newid fy nillad, ac yna ceisiais am rywbeth i'w wneyd. Cefais waith yn sefydliad gwisg-wneuthuriad, o eiddo Mrs. Sambury, lle y gweithiais bumb wythnos, gan dreulio dau ddiwrnod gyda fy mhlant, Sul

UPB

i orphwys, a Llun i olchi a chyweirio. Ar y 4ydd o Fawrth myfi a adewais Houston gyda Cadben Andrews, Mr. Stanfield, a James Gammel (yr olaf yn Henuriad Mormonaidd) i deithio i Swydd Ellis, lle yr oedd yr ymfudiad Mormonaidd yn ymgymhwyso allan am fer-daith yn groes i'r gwastadedd.

Trwy lythyr o Houston, rhybyddiwyd fi fod McLean mewn e lyniad o honof, ac i ochelyd trallod, ac ysgatfydd, tywalltiad gwaed yn y fyntai, myfi a gymmerais fynedfa gyda dyn o'r enw Clark, yr hwn nid yw yn Formoniad. Yr oedd ganddo wraig a thri o blant, certwyn wael, a thair iau o ychain da.

Gyda'r bobl hyn yr oeddwn yn ymdeithio pan y cyfarfyddwyd fi gan McLean a'i blaid. Y golygfeydd a fuont mewn cychwyniad o'r dydd hwnw hyd hwn ydynt o flaen y cyhoedd. Mae yn iawn wybodus iddynt ddarfod i mi gael fy nala trwy lw twyllodrus, a'm llusgo gan swyddogion gwladol a milwraidd o flaen y werin gynhyrfiedig, ac o flaen y llys, megys carcharor, yn unig i ddywedyd wrthyf yn oerllyd y galiwn encilio, nad oedd dim wedi ei gael yn fy erbyn. Ar ran v marw, galiaf dystiolaethu, am ba berthynas bynag a fodolai rhyngom ei fod o fy argeisiad fy hun. Pan oedd efe yn cadw tŷ gyda'i wraig, Elizabeth, yn San Francisco, myfi yn fynych a geisiais ei gymdeithas, ac os beia neb fi, beient fi am gyffroadau cryfaf fy natur, y rhai erioed a'm cymhellasant i geisio goleuni a gwiriodd, dirmygent yr anhawsderau a allasent gyfryngu rhyngof fi a gwrthrych fy ymchwiliad.

Yr oedd y dyn hwn yn ffynnawn o oleuni a dealldwriaeth, wrth yr hon y gallai miloedd yfed, ac eto y ffrwd a lifai yn *loyw. pur, a rhydd.*

Yr wyf yn ewyllysgar i gydnabod i mi yn fynych ymofyn am ei ddrws gyda gwawr y dydd, pan oedd ei wraig yn glaf, i gymmeryd *lluniaeth, bara, a ffrwythau,* ar y rhai y gallent ymgynnal hyd y bore canlynol.

A feia rhyw un ef am fod yn dlawd ! Bydded iddynt osod y bai arno ef yr hwn a fynai ei ddyscyblion i fyned â'r efengyl dragywyddol i'r cenedloedd, heb bwrs nag ycgrab o babur, neu hyd y nod ddwy gochl.

Nid wyf ychwaith yn gwadu i mi fawr ddymuno, o bryd i bryd, i ei gael ef i lettya yn ein tŷ, megys ag y llawen lettyais frodyr fy ngwr. Yr oedd genym ystafelloedd a gwelyau segur, a gormodedd o bethau da bywyd, tra yr oedd efe yn dlawd a dieithr, ac mor annerbyniol gan y werin ag oedd rhyw Nazaread, yr hwn unwaith fu ar bererindod trwy wlad Judea, ac ni allai gael lle i osod ei ben i lawr. Ar yr un egwyddor ag yr amddifadid fi o'r fraint hon, y gallasid fôd wedi cospi Mair a Martha am ymolchi traed eu Harglwydd, a rhedeg i'w gyfarfod ef pan ddychwelodd o genadwriaeth.

Yr wyf hefyd yn cyfaddef mai pan oedd myntai o Saint yn ymbarotoi i adael Califfornia gyda P. P. Pratt, i mi fawr ddymuno bod yn un o'r nifer, a myned mor bell a gofyn i fy Nhad yn y nef i ddarparu ffordd trwy yr hon y gallaswn ddianc ar fy ngorthrymder, a myned gyda phobl fy newisiad. Os nad yw hyn yn iawn, yna y mae camsyniad yn yr hen ddywediad, "Deuwch attaf fi bawb ar sydd yn flinderogac yn llwythog, a mi a roddaf i chwi orphwysfa."

Chwech pelen o law-ddryll y llofrudd dihedd,
Ni fuont yn fuddiol i welwi ei wedd;
Y gyllell lem farwol yn ffyrnig bu hon,
A hawliodd ei fywyd—trywanodd ei fron.

O! Parley dy garu yr y'm yn ddilyth,
Yn fwy nas gall marwol dafodau ddweyd byth;
Ni a wyddom y deui drachefn yn ddiglwy—
A chawn gyd deyrnasu â'r Iesu byth mwy.

O! Arglwydd Dduw Israel, O, bydded i lef
Gwaed Parley i ddyrchafu i fyny i'r nef.
A boed i'w archollion i ddadleu'n barhaus
Am lid a dialedd i'r llofrudd trahaus.

Yr wyf yn rhydd i fynegu gerbron angylion a dynion, fod Parley P. Pratt yn ddiniwed o'r cyhuddiadau a wnaed yn ei erbyn.

Pe byddai i weithredoedd dynion gael eu cofresu ar eu wynebau, fe wybyddid ac fe ddarllenid gan bob dyn fod H. H. Mc Lean wedi fy nghyru i oddiwrtho, a'i fod ef trwy ei weithredoedd ei hun wedi deifio a throsglwydde i farwolaeth dragywyddol yr holl gylymau tyner a fodolodd rhyngom, a hyny cyn "Formoniaeth" groesi ein llwybr.

Yr wyf fi hefyd yn cyfaddef pan yr aethym i Llyn Halen wrthyf fy hun, ac heb adnabod dim un ag a welais erioed o'r blaen ond Mr. Pratt a'i wraig, Elizabeth, i mi geisio am eu ty, a gofyn os y gadawent i mi aros ychydig ddyddiau i orphwys, ac edrych oddiamgylch a gweled beth a allaswn wneyd am fywioliaeth, Hwy a ddywedasant, cyhyd ag y gweloch yn dda, a throes allan megis ag y dywedwyd o'r blaen. Yr wyf fi yn cyfaddef hefyd ei bod yn ffynnonell o hyfrydwch i mi pan y clywais y byddai iddo ef fod yn y cwmni yn mha un yr oeddwn i wedi ymrwymo dyfod.

Nid wyf yn gwadu i mi olchi ei draed, cribo ei wallt, a cherdded yn fynych, fel y gallai efe farchogaeth. Ychwaith nid wyf yn gwadu i mi ymweled gydag ef a nifer o deuluoedd yn St. Louis, y rhai a'i hystyrient yn fwy o anrhydedd i ei roesawi na phe groesawent unrhyw frenin neu benadur sydd yn byw ar y ddaear.

Gosodais gerbron hefyd iddo roi dolur i mi i ei weled ef mewn cadwynau, ac awyddwn i faddo ei arddwrn lle y darfu i'r haiarn melldigedig wyniasu ei groen.

Ond nid oedd hyn ddim at yr hyn oeddwn eto i weled! Oni welais i *waed ei galon yn dyferu o archoll y gyllell farwol*?

Fy mod i wedi awyddu am gael fy ysgaru oddiwrth McLean tra yr oeddwn etto yn byw yn New Orleans, mi a enwaf yn dystiou byw, fy nhad, J. McComb, a fy mrodyr, E. C., a J. J. McComb, â Mr John McDougal. Y rhai hyn oll a wyddant ddarfod i mi geisio eu cynghor tra yn New Orleans, i wybod pa un a oedd yn rhaid i mi barhau i oddef gwarthruddol ddylanwad dyn yr hwn a fynai barhau i lymetian wrth y cwpau gwin, a thrwy hyny anaddasu ei hunan i gymdeithas ei deulu

Fod fy ngosodiadau yn gywir mewn cyfeiriad i ein ysgaredigaeth yn Califfornia, myfi a enwaf yn dystion Cadben Thomas Gray a'r teulu, Mr Samuel Webb a'r teulu, a fy ngymmydogion a chyfeillion yn gyffredinol yn Ninas San Francisco.

Fod Mr. McLean wedi fy mwrw i trwy drais i'r heol yn y nos, ac wedi cloi y drws yn fy erbyn, Cadben Gray a Dr. Bush ydynt dystion; a barnwyf na wna McLean ei hunan wadu i mi y pryd hwnw fynegu *na fuaswn i mwyach yn wraig iddo*, pa gymmaint bynnag o flynyddoedd y gallaswn gael fy nghymhell i ymddangos fel y cyfryw *er mwyn fy mhlant.*

Tebygwyf y gwna McLean ei osod yn achwyniad yn fy erbyn *na ddaethym i byth gwedi hyny i'w wely!*

Appeliwyf at bob gwryw a benyw o deimlad pur i wybod pa un a yw gwraig rinweddol a mam ffyddlon yn beth mor isel ag y dylai ddyfod drachefn i fynwes dyn yr hwn trwy drais a'i taflodd hi oddiwrtho, a'i dynoethi i ddirmyg a sarhad yn heolydd a dinas ddrygionus. Pwy bynag sydd yn cymmeryd y cadarnhaol sydd yn gwahaniaethu yn fawr oddiwrth yr ysgrifenydd o hyn.

E. J. McComb, unwaith E. J. McLean.

ATTEBIAD I "DDEGFED FLWYDD A DEUGAIN" P. P. PRATT.

GAN JOHN TAYLOR.

Ti wyt "bumdeg oedran"—wyf lawen i weled
  Y gelli obeithio am lon Jubili.
Dos, gorphwys, fy nghyfaill,—yn hir ac mewn lludded,
  A thyrfa wrthnysig bu'th ymdrech hardd di;
A byd cylchynedig gan did cyfeiliornad,
  Ymeflaist, ymdrechaist,—nid ofer yn awr:
Ar dy draeth genedigol, ac ar dir estron-wlad,
  Dros wir yn gywrein-law y brwydraist yn fawr.

Dinasoedd, a threfi, rhandiroedd seiniasant
  Gan swn y gwirionedd, a hyfryd lais cân;
A miloedd yn Seion yn awr orfoleddant,
  Fu'n gwrandaw'th leferydd a'th eiriau pur glân,
Miliynau a welsant dy fynwes yn chwyddo
  Gan nefawl wirionedd a geraist mor glyd,
Goblyged gweniaethwyr glafoeriawg eu gliniau
  I greirfa camelion* poblogrwydd y byd.

---

* Madfall symudliw.

Yn rhwym gan swyn mamon, a melus wefusau,
'N elio'r hyll ddrygau a gelant i gyd.
A ffregawd hudolus, cwynfanus dafodau,
Yn iraw uffernawl weithredoedd y byd.
Ti rwygaist y mwgwd o'u hatgas wynebau,
Eu gwarthrudd budreddawg ddarluniaist mewn llwydd.
Ymeflaist â doethion sy'n ffynu mewn gwallau,
Ffordd bywyd i'r crwydrawl a ddysgaist yn rhwydd.

A fflamllyd ymadrodd—ysgrif-bin yn oddaith,
Y twyll pregethwrawl adfachaist i'w ffau,
Wrth lwydion offeiriaid hen Baal d'wedaist: ymaith!
'N eich cyrchle ellyll-ddu y beiddiaf chwi'n glau.
Enciliodd gwenieithwyr cwynfan-lais digalon
Wrth swn y gwirionedd gyhoeddaist i'w clyw;
A ffydd a gwialen Elias,—wr ffyddlon,
Diystyraist eu gallu a hèriaist eu Duw.

A gwnaethost i *hurweis* cwynleisawl frawychu,
Dan awchlym ddir allu'r gwirionedd bob dydd,
Gan ddangos eu trefniant i syrthio a phallu,
Ar furiau hyll Babel Upharsin y sydd.
Rhyw fywyd llafurus'n eu mysg gefaist dreulio;
Gadewi ffau cynhen hen Babel hyll wawr.
Gad eraill am enyd i'w plith i ymgrwydro,
A brysia di ymaith i'th artref yn awr.

Os cysgu yn y nos a all y lluddedig,
Anghofio gofalon a thrafferth y dydd;
Ac os oes gan Dduw fod i ddyn yn rhoddedig,
Un diwrnod o saith i gael gorphwys yn rhydd;
Os gellid adferu y meddiant fu'n wystlog,
Trwy air y Jehofah ar ddydd y rhyddhau;
Ac os gellid tori rhwymiadau'r dyledog,
Rhoi rhyddid i'r caeth oddiwrth galed iau,

A'r ddaear ei hunan i fod yn gyfranog,
O'r Jubili fawr orfoleddus yn wir;
Os torid pob rhwymau ar dymhor ardderchog,
A thori'r cadwynau fu'n rhwym amser hir;

Os unodd pob tafod trwy'r tir yn un llafar,
I roesaw dydd llawen per gân Jubili;
Os rhydd oedd dyledwyr, a chaethion, a'r ddaear
Mae Jubili lawen yn deilwng i ti.

Os gall pur ddymuniad un cywir ei galon.
I roi rhyw lawenydd neu gysur i'th fron;
Pe gallai taer weddi at Dduw pob bendithion,
Hyrwyddo dy lwybriad a'th wneuthur yn llon,
Y weddi hon fyddai, rhoer gras yn gyfoethog,
I ti wneyd dy yrfa i fyny i'r nef,
Mewn ŷd ac mewn gwinoedd y byddot oludog;
Bendithion o lewndid i ti yw fy llef.

A bydded dy deulu yn rhydd o bob gofal,
Rhan priod a thad fyddo'n helaeth ran hwy;
Boed machlud dy haul mewn gogoniant dihafal,
A'th farw yn rhuthriad i fywyd byth mwy;
A phan b'ot yn cysgu yn mhlith y marwolion,
Bendithion miliynau fo byth arnat ti;
A byw gyda'r Arglwydd, mewn rhyddyd hyfrydion,
A chael cyfranogi didranc Jubili.

Cyfieithwyd gan Dewi Elfed Jones.

☞ Oherwydd anghyfleustra ni osodwyd Ateb J. Taylor i ddilyn yr eiddo P. P. Pratt.—Cyfieithydd.

ARGRAFFWYD A CHYHOEDDWYD GAN D. DANIELS, ABERTAWY.